

HÁRSFAI Katalin

A BÍRÓSÁG BIZONYÍTÁSI KÖTELEZETTSÉGE HÁZASSÁGI PEREKBE

1. BEVEZETÉS; 2. AZ IGASZÁGTALAN ÍTÉLET; 3. FELELŐSSÉG A TÉNYEKBE VALÓ TÉVEDÉSÉRT; 4. A BÍRÓSÁG „EX OFFICIO” TÖRTÉNŐ ELJÁRÁSA; 5. A BÍRÓSÁG FELELŐSSÉGE A TÉNYÁLLÁS MEGÁLLAPÍTÁSÁÉRT HÁZASSÁGI PEREKBE; 6. KIT TERHEL A BIZONYÍTÁS KÖTELEZETTSÉGE: A BÍRÓSÁGOT VAGY AZ ÜGYHALLGATÓT? 7. AZ ÜGYHALLGATÓ FELADATAI A BIZONYÍTÁSI SZAKASZBAN; 8. A BIZONYÍTÁS TERJEDELME; 9. ÁLTALÁNOS ALAPELVEK, MELYEKET A BIZONYÍTÁSNÁL IS ALKALMAZNI KELL: A PÁRTATLANSÁG, A FELEK SZABADSÁGÁNAK TISZTELETE, A BIZONYÍTÁS TERHE MEGOSZLIK A FELEK ÉS A BÍRÓSÁG KÖZÖTT; 10. ÖSSZEFOGLALÁS.

1. BEVEZETÉS

Egy igazságtalan ítéletről hallva azonnal felmerül bennünk a bíróság felelőssége. Az egyházi bíróság esetében még élesebben vetődik fel a kérdés mert azt gondolhatjuk – és joggal, – hogy az igazságtalan ítélet nemcsak az egyházi bíróság tekintélyét és presztizsét érinti¹, hanem valahol az egész Egyházat is². Vajon az igazságtalan ítéletekért mindig a bíróság felelős³ vagy van-e határa a bíróság tevékenységének, ha igen meddig terjed e téren a bíróság kompetenciája? Kérdésemet

¹ In questo modo si è potuto individuare la funzione immanente dell'*officium iudicis* la quale indicava anche il suo primo dovere, cioè *iuste iudicare*, ugualmente applicabile sia al *iudex ecclesiasticus* sia al *iudex laicus* o *saecularis*. La specificità del giudice ecclesiastico in un primo momento si definiva *ratione causarum* in modo che il *iuste iudicare* poteva già verificarsi nell'attuazione degli elementi costituenti il suo *officium*, ed in specie qui si tratta di quella persona legittima, fornita della *potestas iudicialis* cherende giustizia ai litiganti a norma e secondo l'ordine giudiziale canonico mediante l'emanaazione di una decisione giudiziale. Si verifica quindi la *iusta iudicatio* allorché il giudice perviene ad una decisione dotata di forza giuridica nei confronti di suoi sudditi e in materia di sua competenza; altrimenti si tratterebbe di una *iniusta usurpatio* del suo *officium* e di conseguenza di una *iusta iudicatio*. Ma quando è più approfondito l'esame dell'attività decisoria del giudice canonico nell'attuazione dell'ordinamento giudiziale della Chiesa mediante il giudizio sui fatti e sulle norme ecclesiali da applicare, allora si evidenzia che il giudice canonico è un *minister* nell'esercizio della *sacra potestas*, e più precisamente, come affermo già S. Tommaso *'minister Dei'*. Il giudice canonico infatti come organo giudiziario ecclesiale viene costituito 'in un ufficio voluto da Dio' e di conseguenza in adempimento delle attribuzioni direttive e decisorie deve ispirarsi a Colui che 'super omnia est' e di 'riflettere la giustizia stessa di Dio' (...) Questa rimane quindi *la via regia*, e confermiamo *via ecclesialis* del *minister* giudiziale del giudice canonico, cioè il fatto di avere 'prae oculis solum Deum: 'ut secundum eius imperium iudicaret' (...) Il primo tra i doveri specifici del giudice nel processo matrimoniale è quel di rendere giustizia, il quale da parte sua viene considerato nella prospettiva del sua funzione pastorale. (...) L'amministrazione della giustizia ecclesiale non può non tendere al fine proprio della Chiesa, cioè alla salute delle anime, ponendosi al loro servizio. STANKIEWICZ, A., *I doveri del giudice nel processo matrimoniale canonico*, in *Apollinaris* 60 (1987) 206-207.

² Nel giudice si riflette l'operante giustizia di Dio nelle umane relazioni ecclesiali. BERSINI, F., *La figura del giudice ecclesiastico nei discorsi del Papa in Il diritto ecclesiastico* 97 (1986) 635.

kizárólag a házassági érvénytelenségi perek vonatkozásában teszem fel és az általános szabályokat csak felvázolom, a probléma jobb áttekintése érdekében.

2. AZ IGAZSÁGTALAN ÍTÉLET

Előzetes kérdésként engedjék meg, hogy összefoglaljam, hogy mikor mondjuk azt, hogy egy ítélet igazságtalan? A válasz nagyon egyszerű és világos: ha a bíróság akár jogkérdésben, akár ténykérdésben tévedett, akkor az ítélet igazságtalan. Ma a hatályos jog az ítélet igazságtalanságát okozó – nem pusztán eljárási törvénysértéseket – nem érvénytelenségi okként hanem in integrum restitutio-ra való okként kezeli.

A jogkérdésben való tévedés súlyos felelősséget hordoz, mivel a bíró a szakember ezen a területen. Ő a jogban jártas személy, tőle várja el mindenki, hogy biztos választ adjon – a jogi normák ismerete alapján – arra, hogy mi a jogos és mi a jogtalan. Jogkérdésben tévedhet a bíróság úgy, hogy nem létezőnek tart egy jogi normát ami létezik vagy fordítva. Ezen túl akkor is téved a bíróság, ha létező normát az igazi értelmezéstől eltérően értelmez, vagy ha csak egy adott viszonyra alkalmazható normát egy másik viszonyra is alkalmazhatónak tart, holott nem az, vagy ha egy általánosan alkalmazható normát a kivételes esetre is alkalmazhatónak tart, vagy általánosan megfogalmazva: egy normát olyan esetre alkalmaz, amire az nem terjed ki.

Ami a ténykérdésben való tévedést illeti, a bíróság akkor követ el hibát, ha elfogadja a fél által előadottakat, bár azok bizonyítása elégtelen, vagy ha objektíve hibás döntési elemek vannak az ítéletben, ha a bíróság a tényeket nem megfelelően értékeli.

3. FELELŐSSÉG A TÉNYEKBEN VALÓ TÉVEDÉSÉRT

Látható, hogy az igazságtalan ítéletet eredményező bírói tévedések közül a ténykérdésben való tévedések vannak kapcsolatban a bizonyítási teherrel, egészen pontosan azzal a kérdéssel, hogy mikor és milyen körben köteles a bíróság hivatalból elvégezni a bizonyítást annak érdekében hogy ténykérdésben tévedései ne legyenek, ilyen okból igazságtalan ítéletek ne szülessenek. Nyilvánvaló, hogy felelős a bíróság az olyan ténybeli tévedésekért, amit elfogad, bár a fél elégtelenül bizonyított, ha objektíve hibás döntési elemek vannak az ítéletében, vagy ha a helyesen feltárt tények értékelése hibás.

Kérdésünk az, hogy meddig terjed a bíróság felelőssége az aktív cselekvéséért, a hivatalból történő eljárás lefolytatásáért és az eljárás bizonyítási szakaszában hol a határ amelyen túl nem köteles tevékenykedni ?

³ Il dovere di rendere giustizia nella tradizione canonica è stato sancito con *commune l'ha sempre riconosciuto come dovere essenziale dell'officium iudicis, rifacendosi o alla decretale Cum aeterni del Liber Sextus (c.1,II,14 in VI)* o al Codice di Giustiniano (C.1,14,2). STANKIEWICZ, *I doveri* 208.

4. A BÍRÓSÁG „EX OFFICIO” TÖRTÉNŐ ELJÁRÁSA

A bíróság aktivitásának általános, alapvető szabályát a CIC 1452. kánonja⁴ fogalmazza meg, amelyet a témám áttekinthetősége érdekében röviden ismertetek. Előjáróban annyit, hogy a 83-as CIC a 17-es CIC szabályozását megtartotta, amikor az egyházi bíró eljárásának kétféle módját szabályozza az ad instantiam partis és a motu proprio eljárást⁵. Ez megőrzi az ókori alapelvet a magánérdeket érintő ügyekben, mely szerint a bíró csak ad instantiam partis járhat el, és a saját kezdeményezéséből soha sem. Ex officio eljárni csak büntető ügyekben vagy más a köz javát érintő ügyekben vagy a lelkek üdvösségét érintő ügyekben (házassági érvénytelenségi perek a szentelés érvénytelenségének megállapítása iránti perek) kell⁶.

Nézzük most meg ezt az általános szabályt⁷ részletesen:

1. A főügybe történő bevezetés előtt (ez a petitum és a causa petendi meghatározását jelenti):
 - a) *In negotio quod privatorum solummodo interest, iudex procedere potest dumtaxat ad instantiam partis.*⁸
Csak a fél kérésére járhat el a bíró a kizárólag magán érdeket érintő ügyben.
 - b) A közjót érintő ügyekben a bíró nem tevékenykedhet hivatalból, hanem meg kell várnia az ügyész kezdeményezését
2. A főügybe történt bevezetés után:

*Causa autem legitime introducta, iudex procedere potest et debet etiam ex officio in causis poenalibus aliisque, quae publicum Ecclesiae bonum aut animarum salutem respiciunt.*⁹

⁴ Questa normativa (can. 1452, §§ 1-2) certamente affievolisce il principio dispositivo in senso processuale processuale (Verhandlungsmaxime), ma non lo sostituisce completamente con il principio inquisitorio in senso processuale (Untersuchungsaxime o Untersuchungsprinzip), cioè se avesse concesso al giudice senza limiti facoltà istruttorie. STANKIEWICZ, *I doveri* 224.

⁵ Sostanzialmente il Codice ha ritenuto la disciplina precodificale, già ripresa dal CIC '17, e cioè del doppio modo di procedere del giudice canonico: Ad instantiam partis oppure motu proprio, a seconda se la causa riguarda un interesse solo tra privati, oppure sia coinvolto il bene pubblico. Dal codice, si possono desumere i seguenti principi: Rimane l'antico principio che nelle cause di interesse privato, il giudice deve procedere solo ad instantiam partis, e mai di propria iniziativa. Procedere ex officio nelle cause penali e nelle altre cause riguardanti il bene pubblico o la salvezza delle anime (nullità di matrimonio o della sacra ordinazione). PINTO, P.V., *I processi nel Codice di diritto canonico*, Città del Vaticano 1993. 161; lásd még: LEGA, M.-BARTOCETTI, V., *Commentarius in Iudicia ecclesiastica*, III. Romae 1950.

⁶ (...) nelle cause già introdotte, riguardano il bene pubblico della chiesa o la salvezza delle anime, tra cui ci sono le cause matrimoniali, il giudice procedere potest et debet etiam ex officio' (can. 1452, §1) e che può anche applicare 'partium negligentiam in probationibus afferendis vel in exceptionibus opponendis' (can. 1452, §2) per evitare una sentenza gravemente ingiusta. STANKIEWICZ, *I doveri* 224.

⁷ Az általános szabályt összefoglalja: RAMOS, F.J., *I tribunali ecclesiastici*, Roma 1998. 198-199.

⁸ 1452. k. 1. §.

⁹ 1452. k. 1. §.

A „*procedere potest et debet*” kifejezést álláspontom szerint is joggal kritizálja Pio Vito Pinto¹⁰ ugyanis teljesen felesleges a „*potest*” hiszen a bírónak nincs választási lehetősége. A bírónak ui. a közjóra tekintettel mindig el kell járnia.

A teljesség kedvéért el kell mondanom, hogy a bírónak még magánérdekű perben is lehetősége van saját kezdeményezéséből eljárni, hogy a felek hanyagságát vagy hozzá nem értését ellensúlyozza mind a bizonyítékok mind a kifogások felhatalával kapcsolatban.

*Potest autem praeterea iudex partium negligentiam in probationibus afferendis vel in exceptionibus opponendis supplere, quoties id necessarium censeat ad vitandam graviter iniustam sententiam, firmis praescriptis can. 1600.*¹¹

Ez a bírói kompetenciát kiterjesztő norma új szabályozást jelent, aminek indokát egyesek¹² úgy fogalmazzák meg, hogy a csak magánérdeket érintő ügyekben is szerepet játszik a közérdek abban a vonatkozásban, hogy a bíróság működésének hatékonyságát és presztizsét az ilyen ügyben hozott ítélet is érinti.

Ezt a normát úgy értelmezik, hogy a bíró ilyenkor sem folytathat kutatást a releváns tények összegyűjtésére, hanem csak a felmerült tényeket, amelyek valamilyen módon bekerültek az eljárásba veheti figyelembe. Ez a tevékenység a bíró számára csak lehetőségként jelentkezik és nem kötelezettségként. Az 1600. kánonra való utalás¹³ pedig azt kívánja kifejezni, hogy az itt leírt tevékenységet a bíró nem végezheti titokban, hanem a feleknek tudniuk kell róla és lehetőséget kell adni arra, hogy az érintett személy védekezhessen. Nem kerülhet sor e tények értékelésére a bíró részéről addig, amíg a feleknek nem volt lehetőségük, hogy kérdéseiket, kifogásaikat velük kapcsolatban előterjesszék.

5. A BÍRÓSÁG FELELŐSSÉGE A TÉNYÁLLÁS MEGÁLLAPÍTÁSÁÉRT HÁZASSÁGI PEREKBEN

Rátérve a szoros értelemben vett kérdésre, hogy meddig terjed a bíróság felelősége az igazságos ítélet meghozatalában a ténykérdéseket illetően a házassági pe-

¹⁰ Il verbo *potest* del § 1 sembra inutile, poiché egli non ha scelta: in queste cause riguardanti il bene pubblico egli *deve* agire (...). PINTO, *I processi* 162:

¹¹ 1452. k. 2. §.

¹² Siamo di fronte ad una norma nuova che allarga i poteri del giudice: 'Il giudice *inoltre*, può supplire la negligenza delle parti nell'addurre le prove o nell'opporre eccezioni'. Anche nelle cause che interessano solo il bene dei privati è in gioco il bene pubblico, a motivo del prestigio e dell'efficacia della funzione giudiziale. RAMOS, *I tribunali* 199.

¹³ Anche nelle cause di interesse privato, il giudice può procedere anche di *propria* iniziativa, per *supplire* la negligenza o l'inesperienza delle parti nel presentare le prove o nell'opporre eccezioni, tutte le volte che egli lo ritenga necessario, per evitare una sentenza gravemente ingiusta, fermo restando quanto dispone il can. 1600, che proibisce le nuove prove dopo il *conclusum in causa*; o che ordina la pubblicazione delle nuove prove eventualmente ammesse dal giudice. Vö. RAMOS, *I tribunali* 199: L'espressione 'ferme restando le disposizioni del canone 1600' (can. 1452, §2, alla fine), ricorda che l'esercizio di un siffatto potere non può avvenire all'insaputa delle parti, ma solamente dopo che si siano puntualmente verificate le loro possibilità difensive. Il che significa che il giudice non può procedere alla valutazione dei fatti, sui quali le parti non hanno fondato le loro domande e/o eccezioni, senza aver prima provocato il contraddittorio. PINTO, *I processi* 162.

rekben, láthatjuk, hogy ezekben az ügyekben mint a köz javát érintő perekben a bíró nagy hatalommal és nagy felelősséggel rendelkezik: „*iudex procedere potest et debet etiam ex officio*”¹⁴. A per fő kérdésével kapcsolatban felmerülő minden eljárási és érdemi (anyagi) kérdésben hivatalból is el kell járnia.

6. KIT TERHEL A BIZONYÍTÁS KÖTELEZETTSÉGE: A BÍRÓSÁGOT VAGY AZ ÜGYHALLGATÓT ?

A házasság érvénytelensége megállapítása iránti perekben három bíróból álló tanács jár el. Az elemzésünk tárgyát képező, hivatalból történő eljárás kötelezettsége – a bizonyítási szakaszban – e három bírót mint kollégiumot terheli.

Az ügyek vizsgálatát vagyis a bizonyítási eljárást általában a bíróság ügyhallgatókon keresztül végzi. Joggal merül fel a kérdés, hogy a tényállás pontos feltárásának kötelezettsége beleértve a hivatalból történő eljárást is az ügyhallgató kötelezettsége vagy a bíróságé? Álláspontunk az, hogy ez a kötelezettség és felelősség minden esetben a bíróságé, mert ő hozza majd meg az ítéletet, ő felel azért, hogy az ítélet sem jogkérdésben sem ténykérdésben ne tartalmazzon tévedést, és csak ő tudja eldönteni, hogy a tények bizonyításában meddig kell elmenni, hogy arra ítéletet lehessen alapozni. A bíró az aki kijelenti, hogy kialakult benne a lelkiismereti bizonyosság az ügy tekintetében vagyis az eljárás befejezhető az ügy ítéletre érett¹⁵.

7. AZ ÜGYHALLGATÓ FELADATAI A BIZONYÍTÁSI SZAKASZBAN

Az ügyhallgató a házassági perben eljárhat: „*secundum iudicis mandatum, probationes tantum colligere easque collectas iudici tradere*”¹⁶.. Ha az ügyhallgató kifejezett megbízást kap konkrét személyek meghallgatására, akkor ezek közül a keretek közül nem léphet ki, de ez nem jelenti azt, hogy ilyenkor hivatalból nem végezhet el meghatározott bizonyítási cselekményeket. Még ha az ügyhallgató konkrét személy meghallgatására kap is csak megbízást előre elkészített kérdőpontok alapján, akkor is módjában áll kérdéseket feltenni hivatalból (amelyek a kérdőpontokban nem szerepelnek) és ezzel elősegíteni a bizonyítást. Ezen túlmenően mindig köteles az ellentmondások feloldását megkísérelni az általuk meghallgatott felek, tanúk között, a felek, tanúk szembesítése útján, anélkül, hogy őt erre a bíróság alkalmanként külön felhívna, valahányszor ezt szükségesnek látja.

¹⁴ 1452. k. 1. §.

¹⁵ Il giudice gode di una libertà decisoria che il legislatore gli concede, e chiama in causa, sia l' idoneità e la competenza (cann. 1420 – 1421), sia osservanza precisa della procedura, a garanzia della corretta amministrazione della giustizia, sia la coscienza del giudice, poiché gli si chiede non solo la 'moralis certitudo circa rem sententia definiendam', ma anche lo si avverte che 'probationes aestimare debet ex sua conscientia' (can. 1608, §§ 1-3) [48]. BERSINI, F., *La figura del giudice ecclesiastico nei discorsi del Papa*, in *Il diritto ecclesiastico* 97 (1986) 639.

¹⁶ 1428. k. 3. §.

Az ügyhallgató eljárásának másik módja ennél szabadabb, önállóbb formában történik: „*potest autem, nisi iudicis mandatum obstet, interim decidere quae et quomodo probationes colligendae sint*¹⁷.”. Eszerint maga dönthet, hogy hogyan és milyen bizonyítékokat gyűjtsön össze. Ez a tágabb kompetencia, gyorsabb, gördülékenyebb eljárást tesz lehetővé, hiszen nem kell utasítgatni esetleg több ízben az ügyhallgatót, hogy folytasson le bizonyos kérdésekre nézve újabb meghallgatásokat. Az nem vitatott, hogy ilyen esetben a dokumentumok összegyűjtésében, szakértők, tanúk meghallgatásában az ügyhallgatónak döntés hozatali joga van a felekkel szemben¹⁸. Viszont a hivatalból történő eljárás, a hivatalból történő bizonyítás kötelezettsége és felelőssége ilyen esetben sem száll át a bíróságról az ügyhallgatóra. Ebben az esetben is megmarad a bírói testület joga és kötelessége elrendelni bizonyítási cselekményt hivatalból a már korábban összegyűjtött bizonyítékok elégtelenségének, kétségességének megállapítása után.

A legszélsőségesebb eset talán az lehet, ha az ügyhallgató – aki szabadon gyűjti össze a bizonyítékokat – az előadó bíró (ponens), akinek – a bírói kollégium tagjai közül – hivatalból is legjobban kell ismerni az ügyet. A „hivatalból eljárás” további szükségessége kérdésében még ilyenkor is, véleményem szerint – az ismertetett okok alapján – vele szemben is, a társasbíróságnak van joga dönteni.

8. A BIZONYÍTÁS TERJEDELME

Másik fontos kérdés, hogy milyen körben köteles a bíróság ex officio bizonyítást lefolytatni. A bíróság aktivitására csak az ügy bevezetése után (tehát a petitum és a causa petendi) meghatározását követően kerülhet sor. Ebből következik, hogy a petitum és a causa petendi együttesen meghatározzák a bizonyítási kötelezettség korlátait. Nem lehet ugyanis a bíróságot csak a perkérdés vizsgálatára kötelezni, hiszen az annyira tág, hogy önmagában arra, hogy: bebizonyosodott-e a házasság érvénytelensége az adott felek vonatkozásában lehetetlen volna bizonyítási kötelezettséget felállítani. A bizonyítandó tények körét a causa petendi szűkíti tovább. A percím már kisebb és konkrétabb területre korlátozza a bizonyítást. A percímmel kapcsolatba megjegyezem, hogy a percím és a személy akinek az oldalán a percím fennforog oly szorosan összetartozik, hogy a bizonyítást csakis kizárólag abban a körben kell lefolytatni, amelyet ezek együtt meghatároznak. (Nem kell például részleges színlelés, hűség kizárása a felperes részéről percím esetén az alperes hűtlenségével kapcsolatos tényekre folytatni le bizonyítást.)

¹⁷ Vö. 1428. k. 3. §.

¹⁸ L'uditore assolve al suo compito secondo il mandato del giudice e seguendo fedelmente la norma procedurale: audizione delle parti, dei testimoni, raccolta dei documenti, adempimenti di perizie e tutte le prove possibili e necessarie, per le quali il diritto gli riconosce capacità decisionale, potendo egli ammettere o escludere determinate prove. Contro tali decisioni la parte può promuovere azioni incidentali, che l'uditore può decidere solo con decreto, su mandato del tribunale. PINTO, *I processi* 112.

9. ÁLTALÁNOS ALAPELVEK, MELYEKET A BIZONYÍTÁSNÁL IS ALKALMAZNI KELL: PÁRTATLANSÁG, A FELEK SZABADSÁGÁNAK TISZTELETE, A BIZONYÍTÁSI TEHER MEGOSZLIK A FELEK ÉS A BÍRÓSÁG KÖZÖTT

A házassági perekben több olyan körülmény van, amire a bírónak figyelnie kell, illetve amit el kell kerülnie, hogy munkája eredményes legyen és a per valóban igazságos ítélettel fejeződjön be.

Az egyik ilyen körülmény, az, hogy amikor bizonyítási cselekményeket végez a bíró ne legyen részrehajló,¹⁹ ne végezzen bizonyítást kizárólag az egyik fél érdekében, oly módon hogy az egyik fél pártjára álljon a másikkal szemben. Ez különösen olyan perben nehéz, ahol nem vesz részt az alperes és a kötelékvédő sincs jelen a bizonyítási szakaszban. Ilyenkor a bírónak nincs kontrollja, szinte bármit megtehetne a felperes érdekében, és ha nem sikerül pártatlanságát és objektivitását megőrizni, az könnyen igazságtalan ítélethez vezethet. Még ha nincsenek kétes és különösebb bizonyítást igénylő tények, ha a felperes által előadottak nagyon logikusnak és összefüggőnek látszanak is, legyen a bíró óvatos, próbáljon figyelembe venni minden rendelkezésre álló adatot és tényt (ne csak a felperes által bizonyítékként kifejezetten felsoroltakat) abból a szempontból, hogy alátámasztják-e a felperes állításait.

A bíróságnak tiszteletben kell tartania a feleknek azt a jogát, hogy szabadon lemondhatnak²⁰ olyan jogaikról, amelyek kizárólag csak magán érdeket érintenek.

Végül vannak olyan bíróságok (ügyhallgatók) akik mindent maguk végeznek, maguk kezdeményeznek a bizonyítási eljárásban. Helyes értelmezésben a felek tevékenységének kellene általánosnak lenni és a bírói kezdeményezés lenne csupán kivételes. Helytelen tehát az olyan bírósági gyakorlat kialakítása, ahol a felek minden kezdeményező lépést a bíróságtól várnak, és nem veszik komolyan a bizonyítási kötelezettségüket abban, amit állítanak.²¹

¹⁹ Il *iudicium prudens* infatti presuppone e richiede l'imparzialità del giudice nell'amministrazione della giustizia, e questa è stata sempre richiesta in lui nel corso della tradizione canonica. STANKIEWICZ, *I doveri* 220; vö. L'imparzialità del giudice, giustamente ritenuta come la sua 'qualità preeminente' e 'inseparabile dalla stessa idea del giudice', lo pone come terzo nei confronti delle parti in causa e quindi come 'estranco alle loro posizioni, ai loro interessi'. UO. 223.

²⁰ La sua posizione di fronte alle parti nel processo richiede un profondo rispetto della 'persona umana' e della 'inviolabilità della coscienza formata'. (...) L'imparzialità del giudice non solo mette in luce il rispetto 'della persona libera e responsabile', ma anche farà evitare un assoluto assoggettamento della parti alla sua egemonia o una 'qualsiasi forma di assolutismo o di egoismo'. L'esigenza di imparzialità e di rispetto della libertà delle parti viene salvaguardata nel processo dallo stesso principio dispositivo materiale (Dispositionsprinzip o Dispositionsmaxime), il quale preclude al giudice la possibilità d'iniziare il processo matrimoniale senza la domanda giudiziale d'una delle parti, del promotore di giustizia, di oltrepassare i limiti del processo fissati nel formula del dubbio, se non su istanza di una delle parti, e di giudicare 'ultra petita'. UO. 223.

²¹ D'altra parte la disponibilità officiosa delle prove, che spetta al giudice in caso di negligenza delle parti, non può risolversi in una minaccia alla sua imparzialità scapito della libertà d'iniziativa delle parti processuali, se si tiene conto sia della possibilità del contraddittorio nell'assunzione delle prove da parte del difensore del vincolo, sia la natura stessa del processo matrimoniale canonico. UO. 224.

10. ÖSSZEFOGLALÁS

A bíróság mindent meg kell hogy tegyen az igazságtalan ítéletek meghozatalának megakadályozására. Jogkérdésben ritkábban tévednek, de ténykérdésben²² gyakran tartalmaznak az ítéletek tévedést. Leggyakrabban ebből ered az ítéletek igazságtalansága. A bíróság a házassági perekben ex officio köteles mindent megtenni²³ a tényállás objektív feltárása érdekében. A bizonyítás körét és határait a petitum és a causa petendi szorosan meghatározza. Ezen túl nem kell menni a bizonyításban, de ezen a körön belül felel a bíróság azért, hogy a megállapított tényállás feleljen meg a valóságnak. Ha a bizonyítás formális szabályait a bíróság betartja, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy igazságos ítélethez jut el.

Ugyanakkor nem szabad említés nélkül hagynunk azt a körülményt, hogy az ítéletek igazságtalanságának problematikája mindig magában hordozza az emberi tényezőket. Az ítéleteket emberek hozzák, akiket vezethet jó és rossz szándék egyaránt. Ez azt jelenti, hogy az eljárási szabályok szigorú betartásából még nem feltétlenül következik az, hogy igazságos ítéletre jutunk el, legfeljebb csak egy igazságos eljárásra. Minden ember vágyik az abszolút igazságra, de meg kell elégedjen egy az eljárásban lehetséges igazság elérésével. Mindenki érzi az abszolút igazságosság elérésének a lehetetlenségét, és az ártatlan elítélésének a kockázatát. Az az eljárás, ami első látásra korrekt formális szempontból, nem kerülheti ki a téves ítélet meghozatalának kockázatát. Ez a tévedés lehet például egy emberi gyengeség vagy egy politikai számíthatóság következménye. A bíróságok ugyanis gyakran formálisan betartják az eljárási szabályokat, de valójában az ítéletkezést egy hatalom megerősítésére, politikai vagy különböző egoista célokra használják, vagyis az igazságosságtól és az igazságtól eltérő célokra²⁴. Ennek a kockázata azonban nem téríthet el bennünket az igazságos ítéletre való törekvésünktől és egyben rávilágít arra, hogy mennyire fontosak – a szakmai színvonalon túl – a bírákkal szemben támasztott etikai és erkölcsi követelmények is.

²² Infatti 'fine immediato di questo processo è di accertare l'esistenza o meno di fatti che, per legge naturale, divina od ecclesiastica, invalidano il matrimonio, così che si possa giungere all'emanazione di una sentenza vera e giusta circa l'asserita non esistenza del vincolo coniugale. UO. 224.

²³ Perciò nelle cause riguardanti direttamente 'salus animarum' non sarebbe giustificato l'atteggiamento passivo del giudice, poiché, come è stato giustamente osservato riguardo al processo civile, 'fissati i fatti da accertare. Il modo di accertarli non può dipendere dalla volontà delle parti, una sola essendo la verità. Uo. 224.

²⁴ Nell'orizzonte terreno che gli è proprio, allo stato attuale della nostra civiltà, non avrebbe pertanto senso per l'uomo respingere il processo per il rischio di pervenire ad un giudizio errato e ingiusto; piuttosto, ove si sospettasse che questo si sia avuto, occorrerà chiedersi se è mancato il processo o 'giusto' processo; giusto processo che non si ha soltanto nel caso in cui non fossero formalmente rispettate le regole procedurali che lo presiedono, ma anche quando esso fosse usato per affermazione di potere, per fini politiche, per non apprezzabili scopi egoistici, insomma: per fini diversi da quelli giustizia e di verità. LO CASTRO, G., *Il mistero del processo e il giudizio*, in *Il diritto ecclesiale* 112 (2001) 137.